

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE İLETİŞİM*

Peter MONGE**

Çeviren: Cem PEKMAN***

* Orijinal metin: Peter MONGE, "Communication Structures and Processes in Globalization", *Journal of Communication*, Autumn 1998, vol. 48(4): 142-153. Çevirinin yayın izni için Peter Monge ve Oxford University Press'e teşekkür ederim (C.P.).

** Peter MONGE (PhD, Michigan State University, 1972) Güney Kaliforniya Üniversitesi Annenberg İletişim Enstitüsü'nde profesör ve doktora programının başkanıdır. Küreselleşme ve iletişim üzerine çalışmalarını özellikle iletişim ağları ve örgütlerde iletişim teknolojileri bağlamında sürdürmektedir. Bu makale yazarın Uluslararası İletişim Birliği (ICA)'nin başkanı sıfatıyla birliğin İsrail'deki kongresinde 23 Temmuz 1998 tarihinde sunduğu bildiriyi içermektedir.

*** Yrd. Doç. Dr.; Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Televizyon Bölümü.

Yeni milenyumun eşliğinde olduğumuz bugünlerde hepimiz, "dünyanın tek bir mekana dönüşmesi süreci" (Scholte, 1996, s. 43) biçiminde kendini gösteren ve küreselleşme olarak tanımlanan bir evreye tanıklık etmekteyiz. Küreselleşme süreçleri uygarlığımızın doğasını temelden değiştirmekte ve bu gezegen üzerindeki tüm canlıların gelecekteki yaşamlarını biçimlendirmektedir. Ne yazık ki, Anthony Giddens'in (1994) söylediği gibi küreselleşme "üzerine çok laf edilen ama ne olduğu pek anlaşılmamış" bir kavramdır.

Küreselleşme, çağdaş yaşamın ekonomi, uluslararası ilişkiler, toplum, siyaset ve din gibi pek çok unsurunu etkileyen ve bunlardan etkilenen bir süreçtir. İletişim de bu küreselleşme süreçlerinin bütünleştirici bir parçasıdır (Monge, 1998). Yine ne yazık ki, küreselleşme sürecinde iletişimin ve iletişim teorisinin rolü konusunda bildiklerimiz, küreselleşme hakkında bildiklerimizden de azdır.

Tabii, küreselleşmeyi yeni bir olgu zannederek safdillik etmiş oluruz. Garnham (1997) küresel düşüncenin ilk ışıklarını 15. yüzyıl sonlarında kapitalizm ve modernizmi yükselişe geçiren adımlarda bulmaktadır (s. 62). Kilminster (1997), Turgot'un 1750 yılında "zaman, şimdikiye dek içine kapalı biçimde yaşamış olan ulusları giderek birbirine yaklaştırıyor" (s. 257'deki alıntı) diye yazdığına dikkat çeker. 2,5 yüzyıl önce gözlemlenen bu süreç, artık küreselleşme teorisiyle iyiden iyiye bütünleşmiştir (Mattelart, 1994). Elbette, 19. yüzyılın ve 20. yüzyılın ilk yarısının önemli sosyal bilimcilerinin bir bölümü de küresel konulara

yönelmişler ve dönemlerinin toplumsal sorunlarına ilişkin çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Örneğin, Durkheim'in (1984) farklılaşma ve kültür üzerine teorileri, Weber'in (1978) rasyonelleşme ve bürokrasi hakkındaki görüşleri ve Marx'ın (1977) kapitalizm ve sınıf mücadelesi teorilerinin hepsi küresel, evrensel bakış açılarına sahiptir. Sözün kısası, küreselleşme yeni bir kavram değildir.

Bunun yanısıra, küreselleşme iletişim bilimleri alanında çalışan araştırmacılar bakımından da yeni bir konu değildir. Birçok meslektaşımız küreselleşme ile yakından ilişkili iletişim olguları üzerine çalışmalar yapmışlardır (sınırlı veri akışı, kültürel emperyalizm, medya olayları, küresel yayın ağları ve yayıncılık örgütleri, gelişmişlik ve iletişim, vb.). Ancak bu alanlarda çalışma yürütenlerin kendilerinin de kabul ettiği üzere söz konusu araştırmalar genelde küresel bir bakış açısından yoksundurlar. Aslına bakılırsa, bu alanlarda çalışmış pek çok bilim adamı artık meslektaşlarını özellikle küresel konular üzerinde yoğunlaşmaya yöneltmektedirler. Örneğin Boyd-Barrett (1997) uluslararası iletişim alanının şimdiye değin basit bir "medya-merkezli" perspektifi benimsediğini ve artık uluslararası medya dışında küresel konulara daha geniş bir açıdan bakılması gerektiğini öne sürmüştür. Hedge (1998), feminist iletişim araştırmalarının küreselleşme ile yeni bir aşamaya girdiğini gözlemlerken, Ferguson ve Golding (1995) kültürel araştırmaların ulusal çerçevenin dışına çıkarak "küresel siyaseti, ekonomiyi ve medya sistemlerini" (s. Xiii) kapsayacak biçimde genişletilmesi gereği üzerinde durmaktadır.

Bu ve bunun gibi çağrılara rağmen, iletişim araştırmacıları arasında küresel vizyona sahip çalışmaları olanlar küçük bir azınlık oluşturmaktadır. Geri kalanlarımız, küreselleşme hareketine yeni yeni tepki vermeye başlıyoruz. Günümüzde birçok bilim adamı küreselleşme sürecinde son yirmi yıl içinde çok sayıda önemli değişimin yaşandığını konusunda hemfikirdir. Hurrell'e göre, öncelikle, karşılıklı ekonomik bağımlılık çarpıcı biçimde "yoğunlaşmakta" ve "derinleşmektedir". İkinci olarak, enformasyon teknolojisi ve enformasyon devrimi, bilginin, teknolojinin ve düşüncelerin yayılmasında (ve dünyanın siyasi coğrafyasının değişmesinde) hayati bir rol üstlenmektedir. Üçüncüsü, bu gelişmeler toplumlararası bağımlılığın maddi altyapısını hazırlamaktadır.... Dördüncüsü, böylelikle benzeri olmayan ve sürekli gelişen, "küresel sorunlara" ilişkin bir bilinç... ve tek bir "insan topluluğuna" aidiyet duygusu oluşmaktadır. (alıntı Clark'dan, 1997, s. 20)

Belki bundan da önemlisi, çoğu düşünür yaşadığımız dönüşümün algılanamayacak büyüklükte ve geri dönülemez nitelikte olduğu görüşündedir (Barnet & Cavanagh, 1994). Robertson'un (1992) da dediği gibi "dünyanın tekleşmesine doğru gidişat, ne söylenirse söylensin, ne yapılırsa yapılsın, amansızdır (s. 26).

Gerek bireysel, gerekse mesleki açıdan bizler için bu denli önem taşıyan söz konusu değişimler, çalışma alanımızı da küresel bir bakış açısıyla değerlendirmemiz gereğine işaret etmektedir. Bu çok önemli bir noktadır çünkü küreselleşme çerçevesindeki fikir ve konular, geleneksel uzmanlık alanımızın sınırlarını aşmak, entelektüel çapımızı genişletmek ve akademik ilgimizi geliştirmek için yol gösterici olabilir. Bu doğrultuda, iletişim yapıları ve süreçleri üzerinde temellenen üç küreselleşme dinamiğini kısaca inceledikten sonra sınırlar, çap ve ilgi konularına geri dönüp incelememizi sonuçlandıracağız.

Küreselleşme ve İletişim

Küreselleşme

"Küreselleşme en genel ve tartışma götürmez ifadesiyle . . . dünya genelinde toplumlar, kültürler, kurumlar ve bireyler arasında hızla gelişen ve karmaşık yapıli karşılıklı ilişki biçimleridir" (Tomlinson, 1997, s. 170), veya Robertson'un (1992) sözleriyle küreselleşme bütün bir dünya sistemini, küresel insanlık durumunu ifade etmektedir.

Aralarında Anthony Giddens, David Harvey, Roland Robertson, Emanuel Wallerstein ve Malcom Waters gibi isimlerin bulunduğu çok sayıda düşünür, son dönemde çeşitli küreselleşme teorileri geliştirmişlerdir. Bu çalışmalar, Marshall McLuhan (1967), Harold Innis (1950, 1951), ve onların öncülü Lewis Mumford'un (bkz. Carey'in 1981 tarihli modern medya teorisinin kökenleri konulu analizi) teorilerini temel almakta ve boyutlandırmaktadır.

Bütün bu araştırmacıların çalışmalarında bir biçimde vardıkları ortak sonuç, küreselleşmenin itici gücü olarak üç dinamiği saptamak olmuştur. Bunlardan birincisi zaman ve uzamı algılayışımızdaki kökten değişimdir. İkincisi, düşünömsellik (reflexivity) yoluyla gelişen küresel bilinçtir. Üçüncüsü ise, zaman ve uzam içinde yeni dizilimler ve yeni yapılanmaları doğuran, olayların yerinden çıkarılması kavramıdır (disembeddedness of events) (1).

Zaman ve uzamın sıkışması. İnsan olmak dünya üzerindeki konumumuzu zaman ve uzam çerçevesi içinde algılayabilmektir. Fiziksel, sosyal ve iletişimsel deneyimlerimiz hemen her zaman ardışıklık, andaşlık ve eşzamanlılık bakımlarından kendilerine ve birbirlerine göreli biçimde zaman içine yayılırlar. Ardışıklık bir dizi olayın zaman sürecinde birbirini takip etmesini, andaşlık iki veya daha fazla olayın aynı anda meydana gelmesini, eşzamanlılık ise iki veya daha fazla olayın beraberce gelişmesini ifade etmektedir (Monge & Kalman, 1996).

Tarihsel olarak zaman ve uzam birbirleriyle doğrudan bağıntılıdır; "ne zaman" sorusu hep "nerede" ile ilişkilendirilmiş ve ardışık, andaş ve

eşzamanlı olaylar doğrudan kişilerin içinde buldukları çevre ile sınırlandırılmıştır. Ancak bazı kuramcıların görüşüne göre, zaman ve uzam arasındaki ilişki, 20. yüzyılda, dünya tarihinde daha önce görülmedik biçimde değişim geçirmiştir. Daha açık bir deyişle, zaman ve uzam ayrılmış; zaman kısaltılmak ve uzam küçülmek suretiyle iki kavram çarpıcı biçimde sıkışmıştır. Robertson (1992) bu olguyu dünyanın sıkışması olarak nitelendirmiş, Harvey (1989) zaman-uzam sıkışması ismini takmış, Giddens (1990, 1991) ise zaman-uzam ayrılması olarak tanımlamıştır.

Zaman-uzam sıkışması süreci 18. yüzyılda mekanik saatin icadıyla başlamış ve 19. yüzyılda da dünyanın zaman dilimlerine bölünmesiyle sürmüştür (Beniger, 1986). Süreç, geçtiğimiz yüzyılda yeni ulaşım olanaklarıyla donanan insanların dünya üzerinde giderek artan bir süratle yer değiştirebilmeleri sonucu daha da hız kazanmıştır. Aynı zamanda, iletişim alanında birbiri ardına yapılan buluşlar uzak mesafelerle iletişimi anlık bir iş haline dönüştürdüğünden, zaman-uzam sıkışmasını daha yoğunlaştırmaktadır. Harvey'e (1989) göre zaman ve uzam kavramlarının böyle standartlaşması ve genelleşmesi, kaçınılmaz olarak zamanın uzamı aşındırmasına yol açmaktadır. Kalabalık yollarda yolculuk eden herkesin bildiği gibi, mesafe, uzamın ne kadar zamanda katedildiğine bakılarak ölçülmeye başlanmıştır. Waters'ın (1995) sözleriyle, "coğrafi merkezler arasındaki zaman kısaltıldıkça uzam küçülmektedir. Fiziksel anlamda birbirine uzak noktalar arasındaki bağlantı anlık hale geldikçe, uzam da tamamen 'yok olmaktadır'" (s. 63). Bir bakıma bu, örneğin Hong Kong'un İngiltere'den Çin'e geçmesi veya Dünya Kupası gibi medya olaylarını (Katz, 1980) dünyanın ayrı ayrı noktalarından izleyen insanların, aslında aynı yerde oldukları anlamına gelmektedir. Böylece, zaman dilimleri eşzamanlı hale gelerek yerel zaman yok olmakta ve anında iletişim uzamındaki bölünmeleri ortadan kaldırmaktadır. Elbette, bu görünür bir gerçeklikten çok zihinsel bir deneyimdir (Hoogvelt, 1997; Waters, 1995).

Son çalışmalarında Giddens (1994) küreselleşmeyi "uzaktan eylem" diye tanımlamaktadır. Ancak Scholte'nin (1996) görüşüne göre, küreselleşme, bölge ve mesafe kavramlarından arınmış yeni bir sosyal alan yaratmaktadır ... Küresel ilişki biçimleri artık uzak mesafeleri birbirine bağlayan sınırötesi bağlantılar değil, mesafelerden ve belirli mekanlardan bağımsız oluşumlardır. Küreselleşme, sınırların ve "burası" ve "orası", "uzak" ve "yakın", "dışarı" ve "içerisi", "yurtiçi" ve "yurtdışı", "onlar" ve "biz" gibi birbiriyle ilişkili kavramların tanımlanmasını her zamankinden daha çetrefil hale getirmiştir. (s. 48-49)

Küresel bilinç ve düşünömsellik. Robertson (1992) ve Giddens (1990, 1991, 1994) küreselleşmenin ikinci önemli dinamiğini küresel bilinç ve düşünömsellik kavramlarıyla ifade etmektedirler. Küresel bilinç "dünyayı tek bir mekan olarak görme çapı ve yoğunluğudur" (Ro-

bertson, 1992, s. 183). Bununla anlatılmak istenen "gittikçe küreselleşen bir dünyada yaşamsal, toplumsal, etnik, bölgesel ve hatta kişisel, öz-bilincin de gelişmesi olgusudur" (Robertson, 1992, s. 27). Düşünümsellik ise "toplumsal yaşam evrenini içten ve dıştan kuşatan bilgi sarmalının, sürecin bütünleyici bir parçası olarak hem kendini hem de söz konusu evreni yeniden yapılandırmasını" (Giddens, 1990, s. 15-16) ifade etmektedir. Düşünümsellik, "toplumsal deneyimlerin, bu deneyimlere ilişkin sürekli akan bilgi ışığında tekrar tekrar değerlendirilmesi sonucunda, yapıcı biçimde nitelik değiştirmesiyle" (Giddens, 1990, s. 38) ortaya çıkmaktadır.

İletişim, küresel bilincin oluşumunda ve insanın toplumsal yaşam evrenini yeniden ve yeniden yapılandıran düşünümsel süreçte merkezi bir rol oynamaktadır. Yerküre üzerindeki insanlar, mekanlar ve olaylar hakkında daha fazla bilgi sahibi oldukça, daha çok küreselleşmekteyiz. Küreselleşme, yanbaşımızda olup biten bir olay değil, aksine hepimizin küresel bilincini geliştiren dünya genelindeki iletişim süreçlerine fiilen katılmak suretiyle oluşumuna katkıda bulunduğumuz bir şeydir. Bu süreçlere katılım pasif olduğu kadar aktif de olabilir. Örneğin dünyaya ilişkin bilgi, giderek iletişim ağları yolu ile ulaşılabilen bilgi depolarında saklanır olmuştur. Fulk, Flanagan, Kalman, Monge & Ryan (1996; ayrıca bkz. Monge et al., 1998) bu bilgi depolarının veya aynı çerçevede paylaşımlı veritabanları ve internet gibi her türlü etkileşimli iletişim teknolojisinin iki önemli iletişimsel özelliğini erişime ve aidiyete açık olmalarında bulmaktadır. Erişim, iletişim sistemi yoluyla kişilerin birbirleriyle temas etmesini sağlayan fiziksel ve sosyal altyapıyı yaratır ve böylelikle diğer insanlardan oluşan ağa bağlanma imkanı doğar. Bireylerin ve toplulukların bilgiyi depolaması ve birbiriyle paylaşması anlamındaki aidiyet ise, toplulukların oluşması ve dünya hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak için ortam hazırlamaktadır.

Bunun gibi, küreselleşen radyo, televizyon, internet, sinema, telefon ve diğer iletişim araçları, dünyanın bir noktasından diğerine görüntü, ses, fikir ve bilgi iletimini sağlamaktadır. Bütün bu enformasyon, bizi dünya üzerindeki farklılıklar ve benzerlikler hakkında daha bilgili ve haberi kılmaktadır. Bu yüzden, Robertson'a (1992) göre küresel bilinç, insanların kendilerini, dünyayı ve kendilerinin dünya üzerindeki konumunu algılayışlarında ciddi bir değişimi ifade etmektedir. Karşı karşıya geldiğimiz olayları, yerel bağlamda değil küresel bir bakışla değerlendirmeye başlıyoruz. Yerel artık küreselden bağımsız değil, oysa ki yüzyıllardır insanlar için bunun aksi geçerli olmuştu. Şimdi, küreselin yerelleşmesi ve yerelin küreselleşmesiyle iki kavram birbirinin ayrılmaz parçaları haline gelmiştir. Ekonomi artık sadece bireysel, yerel veya ulusal ekonomi değil, aynı zamanda küresel finans piyasaları ve eklemlenmiş dünya ekonomisidir (Melody, 1991). Aynı şekilde, vatandaşlık derken artık sadece çevremizden, şehrimizden veya ülkemizden değil, evrensel insan hakları ve dünya barışından da söz etmekteyiz.

Yerinden çıkma. Küreselleşmenin üçüncü dinamiği olan yerinden çıkarma, insan ilişkilerinin yerel yapıları içinden "sökülerek" zaman ve uzam içinde yeniden yapılanması olarak tanımlanmaktadır (Giddens, 1990, s. 21). İnsan ilişkilerinin yerel yapılardan özgür kılınması önemlidir çünkü böylelikle uzaktaki diğer yapılarla ilişkilene olanağı doğacaktır. Bu yeniden yapılanma değişik bağlantı biçimleri ortaya çıkarılmakta ve yeni grupların, örgütlerin, toplumların ve hatta yeni bir dünya düzeninin oluşumuna imkan vermektedir (Wallerstein, 1974, 1990).

Tehranian ve Tehranian'ın (1997) dikkat çektiği üzere, küreselleşme mekandan bağımsız, bilim, teknoloji, üretim, tüketim ve yaratıcılık düzeylerine bağlı, yeni, sınırsızlaşmış bir merkezler ve çevreler sistemi oluşturmuştur. Yeni merkezler ve çevreler artık çokuluslu örgütlerin ve ağların içinde yer almakta, yerleri onların konumuna göre belirlemektedir. (s. 120-121)

Çokuluslu şirketler bu süreçte vazgeçilmez bir rol üstlenmektedir çünkü oluşturdukları altyapılar insanların dünya üzerinde birbirinden uzak noktalardan iletişim kurmalarını gerektirmektedir. Bizim gibi hayatını "sanal okullarda" çalışarak geçiren kişiler için, dünya üzerindeki insanları birbirine bağlayan bu kozmopolit profesyonel ilişkiler ağı (Crane, 1972) alışıldık bir olay gibi görülebilir. Ancak dünyadaki çoğu kişi için bu çok yeni bir deneyimdir. Örneğin Wheeler (1998), geleneksel değerlerin güçlü olduğu ve bilgi akışı alanında ciddi kısıtlamaların bulunduğu Küveyt ve diğer bazı ortadoğu ülkelerinde, "internet kafelerin" genç neslin dünyayı algılayışını nasıl değiştirdiğini anlatmaktadır.

Contractor'ın (et al., 1998) değindiği üzere, iletişim yolu ile sürekli yeniden yapılanmanın ilginç bir sonucu da yeni örgüt biçimlerinin ortaya çıkışıdır. Yeni milenyumda örgütsel yaşama egemen olması muhtemel bu yeni örgüt biçimleri arasında küresel ağ örgütleri de bulunmaktadır. (Miles & Snow, 1995; Monge, 1995; Monge & Fulk, baskıda). Ağ örgütleri, ne bürokratik öncülleri gibi dikey hiyerarşik yapılardır, ne de arz ve talebe bağlı örgütsüz piyasalardır (Powell, 1990; Williamson, 1991). Aksine ağ örgütleri, örgüt içinde yer alan tüm insanları ve bilgiyi (dünyanın neresinde olursa olsun) birbirine bağlayan, aynı zamanda dünyadaki diğer ağ örgütleriyle ilişkiye geçiren genelleştirilmiş ağ yapıları üzerine inşa edilirler. Çok sayıda sivil toplum örgütü, küresel ağlar yaratarak insanları çevrenin korunması, zulme karşı koyma, sağlığın ve tıbbi koşulların geliştirilmesi yönünde harekete geçirmek için internet ve faks cihazlarını kullanmışlardır (Annis, 1992). Bu yeni yapılar, yeni bilgi kaynaklarıyla eklemlenerek ve eskilerini eleyerek bilgi-yoğun (Badaracco, 1991) ve değişken kalırlar. Bu yüzden, gelişen ve sürekli değişen ağ yapısı örgütün kendisi haline gelir. Ağ olmazsa örgüt de yok olur. Bu olgu dünyada ağ erişiminin ve karşılıklı bağımlılığın artışının göstergelerinden yalnızca biridir. Dünya giderek, Tehranian ve Tehrani-

nan'ın (1997) "sınır tanımayan ve bilgiyle donanmış ağdünyalar" diye adlandırdıkları, yoğun, çok katmalı iletişim (ve diğer) ağları ortamına dönüşmektedir.

Giddens (1990) iki yerinden çıkarma mekanizmasından söz etmektedir. Bunlardan ilki McLuhan'dan (1967) uyarladığı bir kavram olan simgesel işaretlerdir. Simgesel işaretler "elden ele geçebilen değişim araçlarıdır" (Giddens, 1990, s. 22) ve bu yüzden uzak mesafelerdeki insanları birbirine bağlayıcı işlev görmektedirler. Para tarih boyunca bir simgesel işaret olarak görülmüştür çünkü zaman ve uzam içinde bir değişim aracı olarak kullanılmaktadır. Günümüzde ise para öncelikle bilgi anlamına gelmekte ve bunun sonucunda dünyanın herhangi bir yerine sanal olarak gönderilebilen bir simge şeklinde algılanmaktadır. Aynı biçimde, kitle iletişim araçları da insan yaşamının pek çok unsurunu simgelere dönüştürüp yerküre üzerine dağıtarak insan ilişkilerini etkilemekte, toplumsal kimlikleri değişime uğratmakta ve simge ve uzam ekonomilerini yaratmaktadır (Lash & Urry, 1994).

İkinci yerinden çıkarıcı mekanizma ise uzmanlık sistemleridir. Uzmanlık sistemleri, bilgiyi dünyaya dağıtan bilgi depoları veya bilgi ağlarını kullanmada uzmanlaşmış insanlardan oluşmaktadır. Bu sistemler genellikle, herhangi birinin anlam veremeyeceği özel sorunları halletmeye yararlar. Dağıtılmış bilgi, insanlar arasında bilgi düzeyini yükselten bilgi akışı veya yayılımı olarak tanımlanabilir. Ya da, bir ağ içinde farklı kişilerce sahiplenilmiş büyük bir bilgi tabanının parçaları şeklinde ifade edilebilir. Böylesi bir dağıtılmış bilgi yapısı içinde, ayrı ayrı kişiler görece eşi olmayan, rafine bilgi parçalarına sahiptirler ve karmaşık işleri ortaklaşa çözümlerler (Gore, 1996). Dağıtılmış bilgi, gündelik hayatta çalışma grupları, büyük ölçekli proje grupları ve örgütlerarası stratejik ortaklıklar gibi pek çok düzeyde görülmektedir. Bu iletişim sistemlerinin boyutları genişledikçe, kendi yerel sistemlerinin dışında oluşmuş olan başka karmaşık sistemler içindeki kişilere de bağlanırlar ve böylece bireye ve dünyaya dair yeni algılamaları doğururlar.

İletişim

Sözünü ettiğimiz bu üç süreç, zaman-uzam sıkışması, düşünümSELLİK yoluyla gelişen küresel bilinç ve insan ilişkilerini yeniden yapılandıran yerinden çıkarma mekanizmaları, günümüz küreselleşme kuramının üç temel dinamiğidir. Gördüğümüz gibi, iletişim bu dinamiklerin üçünün de ayrılmaz, bütünlüycü bir parçasıdır.

Ancak Waters (1995) iletişimin ve simgesel işlemlerin daha da önemli bir rol üstlendiğini ileri sürmektedir. Yazarın gözlemlerine göre bu küreselleşme dinamikleri insan hayatının özellikle üç merkezi alanında belirginleşir: ekonomi, siyaset ve kültür. Waters, çoğu araştırmacı tarafından benimsenmiş olan küreselleşme dinamiklerinin öncelikle ekonomi

ve uluslararası ilişkiler alanlarında ortaya çıktığı yolundaki geleneksel görüşün yanlış olduğu kanısındadır. Ekonomi öncelikle maddi mübadeleleri kapsamakta; siyaset, güç, nüfuz ve meşruiyet mübadelelerinden oluşmakta; kültür ise büyük oranda simgesel mübadeleler ile ortaya çıkmaktadır. Waters'ın düşüncesine göre ekonomik mübadeleler "toplumsal ilişkileri yakın çevre ile bağlantılandırmak eğilimindedir", "siyasi mübadeleler, ilişkileri bölgeselleştirmek eğilimi gösterir", fakat "simgesel mübadeleler ilişkileri uzamsal bağlamlardan çıkararak serbestleştirirler" (s. 9). Bu gözlemler birbiriyle ilişkili üç ilginç kuramsal iddiaya bağlanır: "maddi mübadeleler yerelleştirir, siyasi mübadeleler uluslararasılaştırır, simgesel mübadeleler küreselleştirir" (s. 9, vurgulama orijinal metinden). Bu nedenle, kültürün doğasında bulunan iletişimsel, simgesel süreçler, onu küreselleşme süreçleri arasında ön plana çıkarmaktadır. Yazar ayrıca bu üç alandan herhangi birinde simgesel mübadele düzeyi yükseldikçe, küreselleşme düzeyinin de yükseleceğini öne sürmektedir. Bu görüşün doğru olup olmadığı ileride görülecektir ancak iletişim alanında çalışanlar bakımından küreselleşme süreçleri konusunda araştırılması gereken pek çok ilginç kuramdan biri olduğuna şüphe yoktur.

Çekinceler

Küreselleşmenin olumlu yönleri kadar olumsuz özelliklerini de vurgulamak gerekir. Giddens'in (1994) belirttiği gibi "küreselleşmenin etkileri bütünleştirici olduğu kadar parçalayıcıdır da, yeni katmanlar oluşturur ve çoğunlukla farklı bölge veya çevrelerde birbirine zıt sonuçlar doğururlar" (s. 81). Aynı şekilde, küreselleşmeyi evrenselleştirici bir süreç olarak da görmemek gerekir. Robertson'un (1992) gözlemlediği üzere "yirminci yüzyılın sonlarında bizler, tikelliğin (2) evrenselleşmesi ve evrenselleşmenin tikelleşmesinin içiçe girdiği iki yönlü, devasa bir sürece tanıklık etmekte ve bizzat bu sürecin içinde yer almaktayız" (s. 100). Dahası, "Küreselleşme, ille de homojenleşme veya bütünleşme anlamına gelmez. Küreselleşme ancak daha çok bağlanabilirlik ve bölgesizleşme anlamı taşır" (Waters, 1995, s. 136). Ayrıca, küreselleşme teorisi insan yaşamını bireyselden tüm bir dünya sistemine kadar her düzeyde kuşatma çabasında olduğundan elbette önemli teorik ve analitik açılımları içerir. Bir başka önemli konu da, küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan ve ciddi biçimde inceleme ve araştırmaya ihtiyaç gösteren etik, ahlaki ve pratik sorunlardır.

Sonuç

Küreselleşme bağlamında iletişim süreçleri konusundaki araştırmalar, geleneksel uzmanlık alanımızın sınırlarını aşmak, entelektüel çapımızı genişletmek ve akademik ilgimizi geliştirmek yolunda bize önemli fırsatlar sunmaktadır. Geleneksel uzmanlık alanımızın sınırlarını aşmak konusunda Stohl (baskıda) "çağdaş iletişim kuramları, küresel sistemle-

rin kişilerarası, örgütsel ve toplumsal alanlardaki dinamik gerilim noktalarını dikkate alıyor görünseler de, bu çok katmanlı, birbirine bağımlı, sınırlayıcı ve serbestleştirici dizilimler pek az birarada incelenmişlerdir" demektedir. "Çalışma alanımız ve akademik yapılanmamız içindeki alt bölümlenmeler çoğu kez bilgiyi sınırlayan, işbirliğini kısıtlayan ve ortaklığı engelleyen ulusal sınırlarla benzerlik göstermektedir" (Stohl, başkıda) biçimindeki yargı çok uzun zamandır süregelen bir gerçeği işaret etmektedir. Tuhaftır, küreselleşmenin bizi aşmaya zorladığı geleneksel sınır kümelerinden biri de bizim kendi disiplinimiz içerisinde yaratmış olduğumuz sınırlardır. Şimdi yapmamız gereken, bu sınırları yok etmek ve ayrılmış kuramlarımızı, bakış açılarımızı ve araştırma bulgularımızı artık bu ortak sorunlar üzerinde yoğunlaştırıp bütünleştirmektir.

Ancak ilgilenmemiz gereken bunun kadar önemli bir başka sınırlar kümesi daha bulunmaktadır. İletişim eskiden beri disiplinlerarası bir alan olarak görülmüştür. Ancak Jamieson ve Cappella'nın (1996) da belirttiği gibi, yine tuhaf biçimde, iletişim alanındaki araştırmaların çoğu diğer disiplinlerdeki meslektaşlarla işbirliği yapmaksızın tecrit halinde yürütülmüştür. Bu yöntem küresel konularda işe yaramayacaktır. Küreselleşme hareketleri, tecrit edilmiş, bağımsız araştırmalarla anlamlı sonuçlara ulaşmaya elvermeyecek denli karmaşık, iç içe geçmiş ve geniş çaplıdır. Küreselleşme, kuramlaştırmamızın küresel ölçütlerde ve küreselleşmeyle ilgili geniş akademik yelpazeyle bütünleşmiş olmasını dayatmaktadır. Ekonomi, tarih, felsefe, siyaset bilimi, sosyoloji ve dinbilim gibi alanlardan meslektaşlarımızla işbirliği yapmalıyız, yoksa tecrit olmuş, bu yüzden de gerçek anlamda işe yaramayan bilgi üretmeye mahkum oluruz.

Birçok araştırmacı, küreselleşmeyle ilgilenmek için entelektüel arayışımızın çapında ciddi bir genişlemeye ihtiyaç olduğunu ileri sürmüştür. Scott'un (1997) gözlemlerine göre "küreselleşme eğilimlerinin etkilerini tamamen kavrayabilmek, ancak sosyal bilimlerin nesnesini kavramsallaştırma biçiminde devrimci bir değişim ve en temel ayrımılması olan toplum, Gemeinschaft (cemaat), ulus, devlet, vd. sınıflandırmasında topyekün bir yeniden değerlendirme ile mümkün olabilir." (s. 4). Tomlinson (1997) ise küreselleşme kavramının "hem çok genel ve hem de köktenci etkileriyle pek çok entelektüel ve eleştirel gelenek içerisinde adeta kutsal olan dünyaya ilişkin imgeleri altüst etmekle tehdit ettiğini" (s. 171) düşünmektedir. Bu yargılar fazlaca iddialı görünmektedir, ama bir miktar da olsa doğruluk payı taşıyorlarsa, entelektüel açıdan yapacak çok işimiz var demektir. Kofman ve Youngs (1996) böylesi bir çabanın küresel araştırmaların "ikinci dalgası" içinde yer almaya başladığını ileri sürmektedir. Bu ikinci dalga hem teorik hem de pratik açıdan küresel oyunun halihazırdaki durumundan hoşnutsuzdur. Küreselleşme etrafındaki tartışmanın önemli bir kısmının evrenselleştirici niteliklerini reddeder. Bu coşkulu yaklaşımları ihtiyatla karşılar ve küreselleşmenin çeşitli düşünce gelenekleri ve güç yapılarının kökenlerine dayanan sorunsallarını irdeler. (s. 1)

Küreselleşme ve iletişim konusundaki çalışmalarımıza girişirken, birinci dalga küresel araştırmalardan alınan dersleri de göz önünde tutmalıyız.

Küreselleşme, akademik ilgi alanımızı dünyanın tümünü merkezine alan konulara doğru genişletmek için de bize önemli bir fırsat sunmaktadır. Bizler çoğu zaman kendimizi sadece kendimiz için konuşur ve yazarken buluyoruz. Ellen Wartella, 1993'te Miami'deki ICA (Uluslararası İletişim Birliği) toplantısının açış konuşmasında, bizim disiplinimizin neden içinde yaşadığımız toplumla ilişkisinin bu denli zayıf olduğunu yetkinlikle sorgulamış ve bu ilişkiyi geliştirmek için bir dizi öneri getirmişti.

Küreselleşme bizden ilgi alanımızı bir adım öteye taşıyarak tüm dünyayı kuşatan sorunlarla ilgilenmemizi beklemektedir. İletişim ve küreselleşme etrafındaki gündelik ve politik konular bizim disiplinimizi ilgilendiren pek çok alana yayılmaktadır: bilgi işlem, kişilerarası iletişim, yerel ve küresel siyasi süreçler, sağlık kampanyaları, cinsiyet, iletişim hukuku ve politikası ve daha birçokları. Bunun gibi, özel uzmanlık alanlarımızı ilgilendiren pek çok güncel sorunla da karşılaşmaktayız ki bunlar arasında kamusal mallar olan ortak dünya değerleri üzerinde yapılan yönetsel pazarlıklar (Buck, 1998; Volger, 1992), kitlesel göçlerle ortaya çıkan dil problemleri (Kilminster, 1997), yeni bilgi depoları ve bilgi otoyollarına eşit erişim hakkı (Gerbner, Mowlana & Nordenstrenge, 1993) ve diğerleri yer almaktadır.

Kendi uzmanlık alanımdan örnek verecek olursam, örgütsel iletişim artık küresel örgütleri, bunların yerel toplumlardaki köklerini, birörnekleştirici etkilerini ve bireyler, ilişkiler ve aileler üzerindeki yansımalarını incelemek durumundadır. Sınırlarını kar amaçlı büyük örgütleri incelemenin dışına doğru genişletip kar amacı gütmeyen örgütler, sivil toplum oluşumları, uluslararası sendikalar, işçi birlikleri ve hatta dini örgütlerin dünya çapındaki etkileri ile ilgilenmelidir. Çocuk işgücünün sömürülmesi, eşit işe eşit ödeme, işyerindeki dil sorunları, cinsiyet ayrımı, kurumsal bilginin şeffaflığı ve bunun gibi birçok gündelik soruna eğilmelidir. Küreselleşme gerçeği, en azından iletişim kuramlarımızı güncel insani sorunlara çözüm üretmek için kullanmamız gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yeni binyılın eşiğinde olduğumuz bugün, küreselleşmenin bütün güçleri insanlığın önüne başa çıkılması gereken büyük siyasi, toplumsal, ekonomik, çevresel, etik ve iletişimsel meseleler koymaktadır. Önümüzdeki onyıllar bu meselelerin ölçüsünü, çapını ve önemini daha da arttıracaktır. Küresel güçler alışageldiğimiz dünyayı ciddi bir değişime uğratacaktır. Bazı değişimler iyiye doğru olacaktır. Bazıları ise kötü yönde gelişecektir. Gerek bireysel iletişim araştırmacıları, gerekse çok yönlü bir disiplin olarak, iletişimin merkezi bir rol üstlendiği küreselleş-

me süreçlerini daha iyi anlayabilmek için kuramsal çözümler, araştırma yöntemleri ve araştırma tabanları geliştirmek durumundayız. Dünyanın her tarafından, farklı disiplinlerden meslektaşlarımızla işbirliği içinde, bu küresel süreçlerin işleyişine insanlığın iyiliği doğrultusunda etkide bulunabileceğimiz bilgiyi üretmek zorundayız.

DİPNOTLAR

- 1 Yazar, düşünömsellik (reflexivity) ve yerinden çıkarılma (disembedding) kavramlarını Anthony Giddens'in 1990 tarihli **The Consequences of Modernity** başlıklı kitabından alıntılanmaktadır. Bu eserin Türkçesini Ayrıntı yayınları 1994 yılında yayımlamıştır: *Modernliğin Sonuçları* (çev: Ersin Kuşdil). Giddens'in ortaya koyduğu bu kavramları ve ileride alıntılanan diğerlerini Türkçe çevirideki karşılıklarıyla kullanmayı tercih ettik (ç.n.).
- 2 "**Particularism**" karşılığı olarak (ç.n.).

KAYNAKLAR

- Annis, S. (1992). *Evolving connectedness among environmental groups and grassroots organizations in protected areas of Central America*. **World Development**, 20, 587-595.
- Badaracco, J. L., Jr. (1991). **The knowledge link: How firms compete through strategic alliances**. Boston: Harvard Business School Press.
- Barnet, R. J., & Cavanagh, J. (1994) **Global dreams: Imperial corporations and the new world order**. New York: Touchstone.
- Beniger, J. (1986). **The control revolution. Technological and economic origins of the information society**. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Boyd-Barrett, O. (1997). *International communication and globalization: Contradictions and directions*. In A. Mohammadi (Ed.), **International communication and globalization** (pp. 11-26). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Buck, S. J. (1998). **The global commons: An introduction**. Washington DC: Island Press.
- Carey, J. W. McLuhan and Mumford: *The roots of modern media analysis*. **Journal of Communication**, 31(3), 162-178.
- Clark, I. (1997). **Globalization and fragmentation: International relations in the twentieth century**. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Contractor, N., Carley, K., Levitt, R., Monge, P., Wasserman, S., Bar, F., Fulk, J., Hollingshead, A., & Kunz, J. (1998). **Co-evolution of knowledge networks and twenty-first century organizational forms: Computational modeling and empirical testing**. Proposal to the National Science Foundation, Washington, DC.

- Crane, D. (1972). **Invisible colleges: Diffusion of knowledge in scientific communities**. Chicago: University of Chicago Press.
- Dicken, P. (1992). **Global shift: The internationalization of economic activity (2nd ed.)**. New York: Guilford.
- Durkheim, E. (1984). **The division of labor in society**. Basingstoke, UK: Macmillan.
- Ferguson, M., & Golding, P. (1995). *Cultural studies and changing times*. In M. Ferguson & P. Golding (Eds.), **Cultural Studies in question** (pp.xiii-xxvii). Thousand Oaks, CA:Sage.
- Fulk, J., Flanagin, A., Kalman, M., Monge, P. R., & Ryan, T. (1996). *Connective and communal public goods in interactive communication systems*. **Communication Theory**, 6, 60-87.
- Garnham, N. (1997). *Political economy and the practice of cultural studies*. In M. Ferguson & P. Golding (Eds.), **Cultural studies in question** (pp. 56-73), Thousand Oaks, CA: Sage.
- Gerbner, G., Mowlana, H., & Nordenstreng, K. (Eds.), (1993). **The global media debate: Its rise, fall and renewal**. Norwood, NJ: Ablex.
- Giddens, A. (1990). **The consequence of modernity**. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Giddens, A. (1991). **Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age**. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Giddens, A. (1994). **Beyond left and right**. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Gore, A., Jr. (1996). *Knowledge and distributed intelligence*. **Science**, 272, 177.
- Harvey, D. (1989). **The condition of postmodernity**. Oxford, UK: Blackwell.
- Hedge, R. S. (1998). *A view from elsewhere: Locating difference and the politics of representation from a transnational feminist perspective*. **Communication Theory**, 8, 271-297.
- Hoogvelt, A. (1997). **Globalization and the postcolonial world: The new political economy of development**. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Innis, H. (1950). **Empire and communications**. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Innis, H. (1951). **The bias of communication**. Toronto, Canada: University of Toronto Press.
- Jameson, K. H., & Cappella, J. (1996). **Bridging the disciplinary divide**. *Political Science and Politics*, 29, 13-16.
- Katz, E. (1980). *Media events: The sense of occasion*. **Studies in Visual Anthropology**, 6, 84-89.

- Kilminster, R. (1997). *Globalization as an emergent concept*. In A. Scott (ed.), **The limits of globalization: Cases and arguments** (pp. 257-283). London: Routledge.
- Kofman, E. & Youngs, G. (1996). *Introduction: Globalization-the second wave*. In E. Kofman & G. Youngs (Eds.), **Globalization: Theory and practice** (pp. 1-8). London: Pinter.
- Lash, S., & Urry, J. (1994). **Economics of signs and space**. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Marx, K. (1997). **Selected writings**. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Mattelart, A. (1994). **Mapping world communication: War, progress, culture** (S. Emanuel & J. A. Cohen, Trans.). Minneapolis. University of Minnesota Press.
- McLuhan, M. (1967). **Understanding media**. London: Sphere.
- Melody, W. H. (1991). *The information society: The transnational economic context and its implications*. In G. Sussman & J. A. Lent (Eds.), **Transnational communications: Wiring for the third world** (pp. 27-41). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Miles, R. E., & Snow, C. C. (1995). *The new network firm: A spherical structure built on a human investment philosophy*. **Organizational Dynamics**, 23, 5-18.
- Monge, P. R. (1995). *Global network organizations*. In R. Cesaria & P. S. Shockley-Zalabak (Eds.), **Organization means communication** (pp. 135-151). Rome: SIPI.
- Monge, P. R. (1998). *Communication theory for a globalizing world*. In J. S. Trent (ed.), **Communication: Views from the helm for the 21st century** (pp. 3-7). Boston: Allyn & Bacon.
- Monge, P. R., & Fulk, J. (in press). *Communication technologies for global network organizations*. In G. DeSanctis & J. Fulk (Eds.), **Communication technologies and organizational form**. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Monge, P. R., Fulk, J., Kalman, M., Flanagan, A., Parnassa, C., & Rumsey, S. (1998). *Production of collective action in alliance-based interorganizational communication and information systems*. **Organization Science**, 9, 411-433.
- Monge, P. R., & Kalman, M. (1996). *Sequentiality, simultaneity, and synchronicity in human communication*. In J. H. Watt & C. A. VanLear (Eds.), **Dynamic patterns in communication processes** (pp. 71-92). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Powell, W. W. (1990). *Neither market nor hierarchy: Network forms of organization*. In L. L. Cummings & B. Staw (Eds.), **Research in organizational behaviour** (pp. 295-336). Greenwich, CT: JAI Press.
- Robertson, R. (1992). **Globalization: Social theory and global culture**. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Scholte, J. A. (1996). *Beyond the buzzword: Toward a critical theory of globalization*. In E. Kofman & G. Youngs (Eds.), **Globalization: Theory and practice** (pp. 43-57), London: Pinter.
- Scott, A. (1997). *Introduction. Globalization: Social process of political rhetoric?* In A. Scott (Ed.), **The limits of globalization: Cases and arguments** (pp. 1-22), London: Routledge.
- Stohl, C. S. (in press). *Globalizing organizational communication: Convergences and divergences*. In F. Jablin & L. Putnam (Eds.), **The handbook of organizational communication (2nd ed.)**. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Tehraniyan, M., & Tehranian, K. K. (1997). *Taming modernity: Towards a new paradigm*. In A. Mohammadi (Ed.), **International communication and globalization** (pp. 119-1679). Thousand Oaks CA: Sage.
- Tomlinson, J. (1997). *Cultural globalization and cultural imperialism*. In A. Mohammadi (Ed.), **International communication and globalization** (pp. 170-190). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Voiger, J. (1992). *Regimes and global commons: Space, atmosphere and oceans*. In A. G. McGrew & P. G. Lewis (Eds.), **Global politics: Globalization and the nation-state** (pp. 118-137), Cambridge, UK: Polity Press.
- Wallerstein, I. (1974). **The modern world system**, New York: Academic Press.
- Wallerstein, I. (1990). *Culture as the ideological battleground of the modern world-system*. In M. Featherstone (Ed.), **Global culture: Nationalism, globalization and modernity** (pp. 31-55). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Waters, M. (1995). **Globalization**. New York: Routledge.
- Weber, M. (1978). **Economy and society**. Berkeley: University of California Press.
- Wheeler, D. L. (1998). *Global culture or culture clash: New information technologies in the Islamic world- A view from Kuwait*. **Communication Research**, 25, 335-376.
- Williamson, O. E. (1991). *Comparative economic organization: The analysis of discrete structural alternatives*. **Administrative Science Quarterly**, 36, 269-296.